

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Background and Rationale)

เด็กเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าของประเทศ เป็นผู้สมควรได้รับการดูแลเอาใจใส่และถนอมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นพลังสร้างสรรค์อนาคตของประเทศ อย่างไรก็ตามในสภาพปัจจุบันเด็กไทยจำนวนมาก โดยเฉพาะจากครอบครัวเกษตรกรรมในชนบทยังขาดโอกาสในการศึกษาและถูกภาวะเศรษฐกิจบีบคั้นให้ต้องออกจากบ้านจากพ่อแม่ ก้าวเข้ามาสู่ตลาดแรงงานเพื่อต่อสู้ดิ้นรนทำงานหารายได้มาเลี้ยงดูตนเอง รวมไปถึงการช่วยเหลือจนเจ็ครอบครัวยุ้ย ความจำเป็นที่เด็กต้องทำงานก่อนวัยอันควร ทั้งที่เด็กเหล่านี้ยังอยู่ในวัยเรียนและไม่มีความพร้อมในทุกด้านที่จะประกอบอาชีพ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาของเด็กซึ่งจะเติบโตเป็นผู้สืบทอดภาระหน้าที่ของสังคม

จากการสำรวจและวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการใช้แรงงานเด็กที่มีอยู่ในปัจจุบันชี้ให้เห็นถึงข้อค้นพบที่สอดคล้องกันซึ่งสามารถสรุปปัญหาได้คือ ⁽¹⁾

1. ปัญหาการใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งนายจ้างไม่ปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เช่น ชั่วโมงการทำงาน เวลาพัก วันหยุด สวัสดิการต่าง ๆ ค่าจ้าง ตามที่กฎหมายกำหนด หรือในสถานประกอบการบางแห่งมีการกักขังหน่วงเหนี่ยว กระทำทารุณ
2. ปัญหาทุพโภชนาการ เด็กที่ทำงานมักจะอาศัยอยู่กับนายจ้าง อาหารที่นายจ้างจัดให้ส่วนใหญ่ มักไม่มีคุณค่า ส่วนเด็กที่ไม่ได้อยู่กับนายจ้างและมาจากครอบครัวที่ยากจน ขาดความรู้ด้านโภชนาการ ได้รับอาหารที่มีคุณค่าน้อย เนื่องจากได้รับค่าจ้างน้อยจะทำให้เด็กมีปัญหาด้านทุพโภชนาการซึ่งมีผลโดยตรงต่อสุขภาพและการเจริญเติบโตของร่างกาย
3. ปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็กที่พักอาศัยอยู่กับนายจ้าง นายจ้างมักจะจัดอาหาร ที่พักตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่ทำงานและที่พักไม่ถูกสุขลักษณะ บางประเภทกิจการต้องยืนหรือนั่งทำงานในอิริยาบถเดียวตลอดทั้งวัน นายจ้างไม่ให้ความสนใจในด้านนันทนาการหรือพัฒนาการของเด็ก ทำให้เด็กมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิต
4. การประสบอันตรายจากการทำงาน แรงงานในกลุ่มอายุ 15 ปีหรือต่ำกว่า จะได้รับบาดเจ็บมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานประกอบการขนาดเล็กมักขาดเครื่องป้องกัน
5. ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาอาชีพ เด็กที่ทำงานส่วนมากจะไม่ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาร้อยละ 83.9 มีปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ภาวะการทำงานที่เกินวันละ 8 ชั่วโมง การพักผ่อนไม่เพียงพอ อาหารที่ขาดคุณค่า

เด็กเหล่านี้มีความอ่อนแอทอดถอยและเหนื่อยล้าเกินกว่าที่จะคิดศึกษาต่อในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน นั้นหมายถึงเด็กที่อยู่ในวัยเรียนแต่ขาดโอกาสที่จะพัฒนาอาชีพให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือ และนับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในอนาคต

6. ปัญหาการปรับตัว เด็กที่ทำงานในช่วงวัยที่กำลังเจริญเติบโตเป็นวัยรุ่นเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและอารมณ์ การที่เด็กต้องทำงานอยู่ในสถานที่ทำงานห่างไกลครอบครัวญาติพี่น้อง ย่อมทำให้พัฒนาการของเด็กมีปัญหา ซึ่งเหตุต่างๆ เหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการปรับตัวทางสังคมของเด็ก

7. ปัญหาแรงงานขาดคุณภาพ จากปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละประเด็น กล่าวรวมได้ว่าเด็กทั้งในชนบทและในเมืองออกจากโรงเรียนก่อนวัยอันควรและขาดการเตรียมตัวเพื่อทำงานประกอบอาชีพ ด้วยเหตุผลต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาประชากรขาดคุณภาพในด้านการศึกษา อันหมายถึงการที่เด็กขาดโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของพลเมืองดี นอกจากนี้ขาดโอกาสในการฝึกฝนอาชีพเมื่อแรกเข้าทำงานก็เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ได้รับความจ้างต่ำ⁽²⁾

ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานความต้องการเรียนต่อของเด็กและเยาวชน ปีพ.ศ. 2542⁽³⁾ พบอัตราเด็กผู้ไม่ได้เข้าเรียนหนังสือคิดเป็น 8.4 % ซึ่งมีที่อยู่อาศัยนอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล สาเหตุที่มิได้เรียนหนังสือเนื่องมาจากไม่มีทุนทรัพย์ ร้อยละ 53.5

ข้อมูลจากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย สถิติการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย⁽⁴⁾ พบว่าในปีการศึกษา 2539 - 2543 นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มิได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประมาณร้อยละ 4.62, 5.81, 4.07, 3.42 และ 9.30 ตามลำดับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มิได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอาชีวศึกษา ประมาณร้อยละ 3.27, 6.23, 17.37, 7.66 และ 11.40 ตามลำดับ (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 จำนวนเด็กที่มิได้เรียนต่อ ม.1 และม.4 จังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2539 - 2544

ระดับการศึกษา	ปี 2539	ปี 2540	ปี 2541	ปี 2542	ปี 2543	ปี 2544
จบประถมศึกษาปีที่ 6	16,387	16,434	16,263	16,426	16,599	-
เรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 1	-	15,630	15,480	15,601	15,865	15,056
จบประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่เรียนต่อ	-	757	954	662	561	1,543
ร้อยละของเด็กที่มิได้เรียนต่อ	-	4.62	5.81	4.07	3.42	9.30
จบมัธยมศึกษาตอนต้น	12,800	13,972	13,448	13,467	13,225	-
เรียนต่อมัธยมศึกษาปีที่ 4 (สายสามัญ/อาชีพ)	-	12,382	13,102	11,112	12,436	11,717
จบมัธยมศึกษาตอนต้น ไม่เรียนต่อ	-	418	870	2,336	1,031	1,508
ร้อยละของเด็กที่มิได้เรียนต่อ	-	3.27	6.23	17.37	7.66	11.40

ข้อมูลจากกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม การสำรวจข้อมูลสวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนทั่วประเทศ 2542 พบเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีเข้าสู่ตลาดแรงงานจำนวน 287,764 คน จาก 7,557,786 ครัวเรือน แยกตามรายภาคดังนี้ ภาคเหนือ 66,669 คน ภาคกลาง 31,334 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 136,379 คน และภาคใต้ 53,382 คน ซึ่งจังหวัดเชียงรายพบว่ามีจำนวน 2,417 คน และแรงงานเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีพบจำนวนประมาณ 2,653 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3 ของเด็กกลุ่มอายุเดียวกันทั้งหมดในจังหวัดเชียงราย⁽⁵⁾ แรงงานเด็กประมาณร้อยละ 49.8 ทำงานในภาคเกษตรกรรม และร้อยละ 50.2 ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม⁽⁶⁾

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานเด็กสูง สัดส่วนแรงงานเด็กเคลื่อนย้าย 72.1% แรงงานที่อยู่ในท้องถิ่น 27.9%⁽⁷⁾ และเป็นเป้าหมายของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมในการศึกษาเรื่องการส่งเสริมการมีงานทำ

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การศึกษาวิจัยด้านระบบสวัสดิการสำหรับแรงงานเด็กได้รับการพัฒนาน้อย กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐยังขาดความต่อเนื่องและขาดความชัดเจนเรื่องการจัดสรรทรัพยากร อันเนื่องมาจากเงื่อนไขของตัวแรงงานเด็กและหน่วยงานที่ให้บริการซึ่งมีผลทำให้เด็กไม่ได้รับบริการ เช่น เวลาว่างของแรงงานเด็ก, การรับรู้เกี่ยวกับบริการ, การเห็นความสำคัญของนายจ้าง ความยืดหยุ่นของระบบบริการและบุคลากรวิชาชีพ⁽⁸⁾ นอกจากนี้การศึกษที่ผ่านมาเกี่ยวกับแรงงานเด็กในประเทศไทยพบว่าส่วนใหญ่จะทำการศึกษาค้นคว้าที่ทำงานอยู่นอกครัวเรือน เนื่องมาจากแรงงานเหล่านี้มักจะถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม

จากรายงานความครอบคลุมของหลักประกันสุขภาพ ปี 2543 พบว่าประชาชนยังไม่สามารถเข้าถึงบริการที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึงทุกคน แม้รัฐบาลจะพยายามที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบริการให้มากขึ้น ดังเห็นได้จากโครงการสวัสดิการการรักษาพยาบาลผู้มีรายได้น้อยและบุคคลที่สังคมควรช่วยเหลือเกื้อกูล โครงการสวัสดิการรักษายาบาลแก่ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ โครงการประกันสุขภาพภาคบังคับ (ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน) โครงการบัตรสุขภาพโดยสมัครใจ มีความครอบคลุมร้อยละ 40.8, 12.0, 9.4 และ 17.5 ตามลำดับ แต่ยังมีประชาชนอีก ร้อยละ 20.3 ที่ยังไม่มียหลักประกันสุขภาพ⁽⁹⁾ และจากการศึกษาของ UNDP (United Nations Development Programme) เรื่องรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2542⁽¹⁰⁾ พบว่า จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีความขัดสนมากทางด้านสุขภาพอนามัย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจเกี่ยวกับเด็กที่ทำงานและไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสในเรื่องสถานภาพการทำงานของแรงงานเด็กไทยที่ทำงานทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และอื่นๆ ของจังหวัดเชียงราย จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่ามีการศึกษาจำนวนแรงงานเด็กเฉพาะในกลุ่มอายุ

ต่ำกว่า 15 ปี และกลุ่มแรงงานเด็กที่มีอายุ 15 – 18 ปี ที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม ส่วนสถานภาพการทำงานนั้นมีการศึกษาเฉพาะในกลุ่มที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมเท่านั้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสนใจศึกษาถึงสภาวะทางสุขภาพและการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของแรงงานเด็กไทยทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเด็กที่ทำงานทั้งในและนอกครัวเรือนของตนเองและอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ยังไม่มีผู้ใดศึกษา คาดว่าผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้ในการกำหนดแผนงานของหน่วยงานที่ให้บริการแก่แรงงานเด็ก เพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลถึงการมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีของแรงงานเด็ก ผู้ซึ่งจะก้าวเป็นผู้ใหญ่อันเป็นกำลังของประเทศต่อไป

คำถามการวิจัย (Research Questions)

1. แรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงรายปี 2544 เป็นเท่าใด และแยกตามประเภทงานเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยส่วนบุคคล สถานภาพการทำงาน สภาพครัวเรือน และภาวะสุขภาพของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงราย ปี 2544 เป็นอย่างไร
3. อัตราการใช้สิทธิบัตรในการรับบริการสุขภาพอนามัยของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงรายปี 2544 เป็นเท่าใด
4. ชนิดของบริการสุขภาพอนามัยที่แรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงรายไปใช้บริการปี 2544 เป็นอย่างไร
5. การเข้าถึงบริการสุขภาพของแรงงานเด็กในจังหวัดเชียงรายเป็นอย่างไร
6. ปัจจัยส่วนบุคคล สถานภาพการทำงาน สภาพครัวเรือน และภาวะสุขภาพของแรงงานเด็กมีผลต่อการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอย่างไร
7. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงรายเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษาสถานภาพการทำงาน, การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ รวมถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงบริการสุขภาพของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงราย ปี 2544

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อสำรวจปริมาณของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงรายแยกตามประเภทงาน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล สถานภาพการทำงาน สภาพครัวเรือน และภาวะสุขภาพของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงราย

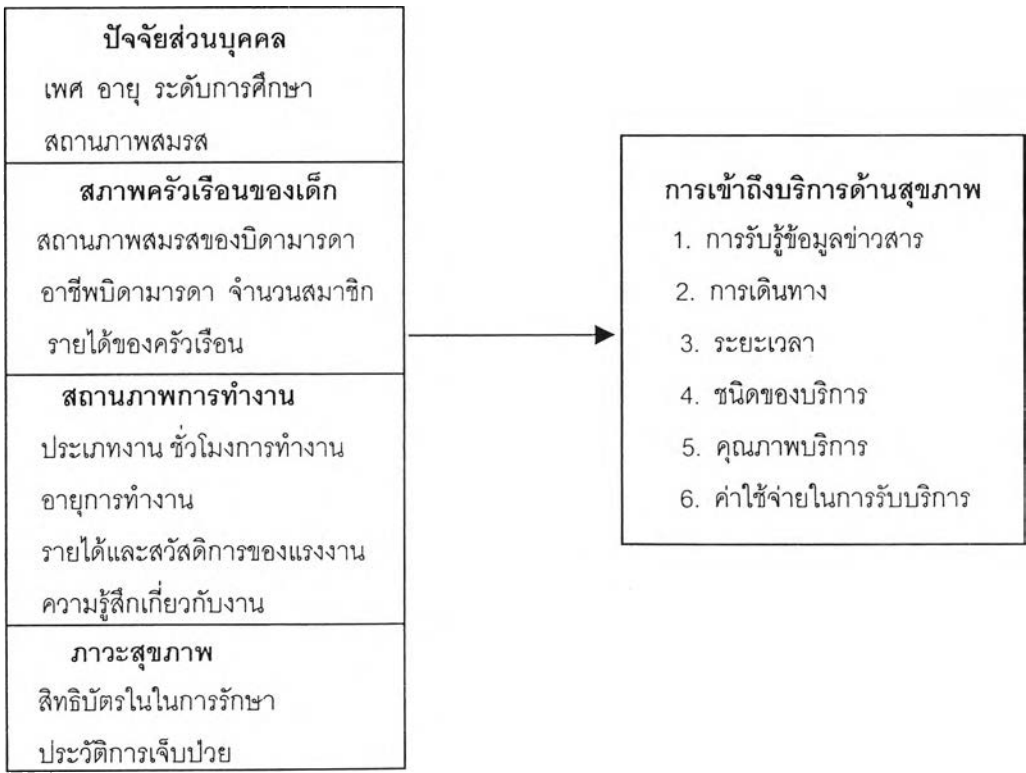
3. เพื่อศึกษาอัตราการใช้สิทธิบัตรในการรับบริการสุขภาพอนามัยของแรงงานเด็กไทยในจังหวัดเชียงราย
4. เพื่อศึกษาชนิดของบริการสุขภาพอนามัยที่แรงงานเด็กในจังหวัดเชียงรายไปใช้บริการในปี 2544
5. เพื่อศึกษาการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของแรงงานเด็กในจังหวัดเชียงราย
6. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของแรงงานเด็กในจังหวัดเชียงรายตามปัจจัยส่วนบุคคล, สภาพครัวเรือนของเด็ก, สถานภาพการทำงาน และภาวะสุขภาพที่แตกต่างกัน
7. เพื่อศึกษาปัญหา, อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของแรงงานเด็ก

สมมติฐานของการวิจัย (Hypotheses)

การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพแตกต่างกันตาม ปัจจัยส่วนบุคคล , สภาพครัวเรือน , สถานภาพการทำงาน และภาวะสุขภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิด

ข้อตกลงเบื้องต้น (Assumption)

ระดับคะแนนการเข้าถึงบริการด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเดินทาง ระยะเวลา คุณภาพบริการ และค่าใช้จ่ายในการรับบริการ (1 – 5) เป็น Ordinal Scale จะพิจารณาตัวแปรว่ามีอันตรภาคชั้นแต่ละอันตรภาคชั้นเท่ากัน (Equal interval) และถือว่าค่าของคะแนนเดียวกันของแต่ละคนไม่แตกต่างกัน เพื่อจัดข้อมูลเป็น Interval Scale ต่อไป

คำสำคัญ (Key Words)

Work Situation, Accessibility, Health Services, Thai Child Labour

นิยามเฉพาะของคำศัพท์ในการวิจัย (Operational Definition)

1. แรงงานเด็ก หมายถึง เด็กไทยที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ ซึ่งไม่ได้เรียนอยู่ในระบบโรงเรียน และทำงานโดยได้และไม่ได้รับค่าตอบแทนในการทำงาน ในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมการผลิต พาณิชยกรรมและบริการ และงานขนส่ง

2. ผู้ไม่ได้เรียนหนังสือ หมายถึง บุคคลที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนในปีการศึกษา 2544

3. สถานภาพการทำงาน หมายถึง ประเภทของงาน ชั่วโมงการทำงานและระยะเวลาพัก อายุการทำงาน รายได้และสวัสดิการต่างๆ รวมถึงความรู้สึกกับงานที่ทำ

4. การบริการด้านสุขภาพ ได้แก่ กิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันควบคุมโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพ

5. การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ หมายถึง ความสามารถที่แรงงานเด็ก จะได้รับการบริการทางด้านสุขภาพที่ถูกลงเวลา ถูกสถานที่ ตามสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสุขภาพของคนไทยในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การเดินทาง ระยะเวลา ชนิดของบริการ คุณภาพของบริการ ค่าใช้จ่ายในการรับบริการ

ข้อจำกัดในการวิจัย (Limitation)

ไม่มีข้อจำกัดในการวิจัย

ปัญหาทางจริยธรรม (Ethical Considerations)

การศึกษาคั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ไม่ได้ใส่สิ่งแทรกแซงหรือการทดลองใดๆ ให้กับกลุ่มที่ศึกษา จึงไม่มีปัญหาทางจริยธรรม

ผลหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย (Expected benefit & Application)

นำผลการศึกษาที่ได้เสนอต่อผู้บริหารของสำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนา ปรับปรุงสวัสดิการและการให้บริการด้านสุขภาพแก่แรงงานเด็กอย่างมีประสิทธิภาพ

อุปสรรคและมาตรการในการแก้ไข (Obstacles and Strategies to Solve the Problem)

การเก็บข้อมูลและการบันทึกของผู้ช่วยเก็บรวบรวมแบบสอบถามอาจจะแตกต่างกัน ป้องกัน โดยการฝึกอบรมการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามข้อคำถามต่างๆ และการจดบันทึกคำตอบ